

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.183 у Львівському
національному університеті
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

В І Д Г У К

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора
Крушинського С.А. на дисертацію **Рафальонт Світлани Романівни** на тему
«Загальні положення судового розгляду кримінального провадження»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Стадія судового розгляду, безумовно, є центральною стадією кримінального провадження, адже саме у ній на основі дослідження доказів, зібраних сторонами та іншими учасниками кримінального провадження, встановлюються усі обставини, що мають значення для кримінального провадження, та вирішується питання щодо винуватості / невинуватості обвинуваченого і можливості притягнення його до кримінальної відповідальності. Передбачена законом система процесуальних дій у цій стадії дає достатньо можливостей для пізнання обставин кримінального провадження. Проте завжди актуальним залишаються питання щодо найбільш оптимальної організації, швидкого та ефективного проведення судового розгляду, за якого будуть виконані завдання кримінального судочинства.

Як слушно зазначає здобувачка, під час судового розгляду вирішується доля основних прав і свобод людини, що є найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті визначальне значення набувають умови здійснення кримінальної процесуальної діяльності суду та учасників судового провадження, що повинні гарантувати ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, якими є загальні положення судового

розгляду кримінального провадження (с. 4). Водночас, у вітчизняній кримінально-процесуальній доктрині відсутня єдність поглядів на правову природу, систему та зміст окремих загальних положень судового розгляду, мають місце й деякі недоліки кримінального процесуального законодавства у цій частині.

Досить часто під час судового провадження виникають різні об'єктивні і суб'єктивні обставини, що перешкоджають швидкому та ефективному здійсненню судового розгляду та можуть спричиняти порушення розумних строків, що відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та прецедентної практики Європейського суду з прав людини є порушенням права на справедливий суд.

З огляду на вказані аргументи є всі підстави погодитися із вибором теми дисертації «Загальні положення судового розгляду кримінального провадження» як безумовно актуальної для доктрини кримінального процесу та практики здійснення судового розгляду у кримінальних провадженнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертантка чітко окреслила наукову проблему, яка підлягає дослідженню і вирішенню, правильно визначила об'єкт та предмет дослідження. Структура дисертаційного дослідження є чіткою і послідовною. Запропонована структура дисертації дала можливість авторці розкрити поняття, ознаки та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження, визначити їх систему та здійснити класифікацію, охарактеризувати окремі загальні положення судового розгляду, вивчити судову практику використання і дотримання загальних положень судового розгляду та на основі цього обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення їх правового регулювання і практики реалізації.

Метою дослідження авторка визначила поглиблення доктринальних підходів щодо розуміння і функціонального призначення загальних положень судового розгляду кримінального провадження, узагальнення реалізації цього нормативного утворення під час правозастосування та напрацювання

пропозицій щодо удосконалення його кримінального процесуального регулювання, практики використання і дотримання. Для досягнення поставленої мети визначено сім завдань, які в цілому кореспондують з планом роботи та положеннями, викладеними у висновках, і успішно виконані дисертанткою.

З урахуванням поставленої мети, визначеного об'єкта та предмета дослідження дисертанткою правильно використані загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-юридичні методи (структурно-функціональний, герменевтичний, догматичний, порівняльно-правовий, конкретно-соціологічний, метод моделювання) у їх поєднанні. Такий підхід забезпечив повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена й тим, що здобувачка опрацювала і використала велику кількість актів законодавства, судової практики, наукової літератури з аналізованих питань, яка видана в Україні та за її межами (усього 273 джерела).

У своїй роботі Рафальонт С. Р. використовує ґрунтовні наукові публікації з досліджуваної проблеми, на сторінках дисертації веде детальний аналіз наукових позицій, критично, однак толерантно полемізує з дискусійних питань. Позитивно, що критикуючи позицію інших авторів, дисертантка висловлює власні висновки та пропозиції.

Висновки та рекомендації дисертантка обґрунтовує з урахуванням позицій практики на основі вивчення та узагальнення рішень Європейського суду з прав людини (с.с. 62, 63, 65, 66, 98, 113, 138, 219-220, 226, 238-239), судових рішень, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень, правових позицій, висловлених у постановках Верховного Суду (с.с. 67-68, 82-83, 85-86, 89-90, 94, 142, 148, 166-168, 173, 174, 176, 201, 203, 226, 233 та ін.), а також результатів опитування 121 респондента (суддів, прокурорів, адвокатів). Звертає на себе увагу й вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання

відповідних відносин, зокрема, Великобританії, Естонії, Іспанії, Латвії, Литви, Австрії, Болгарії, Італії, Молдови, Польщі, Словаччини, Румунії, США, Фінляндії, Франції, ФРН, Чехії.

Вищенаведене підтверджує застосування авторкою системного та комплексного підходів до дослідження аналізованої проблематики.

Дисертантка у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, уміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та судову практику, коректно полемізувати з іншими вченими, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки, що свідчить про високий рівень фахової підготовки та глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної проблематики.

Таким чином, достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Рафальонт С. Р. у дисертаційному дослідженні, забезпечена завдяки використанню належної джерельної бази, широкому опрацюванню матеріалів судової практики та судової статистики, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях.

Є підстави стверджувати, що опонована дисертація є першим у вітчизняній доктрині кримінального процесу комплексним дослідженням загальних положень судового розгляду кримінального провадження, в якому розглянуті теоретичні та прикладні питання їх реалізації, а також сформульовані висновки і пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального регулювання та правозастосування у цій частині.

Безумовно, окремі загальні положення судового розгляду і раніше були предметом дисертаційних досліджень, однак робота Рафальонт С. Р. є першою, в якій комплексно досліджено систему загальних положень судового розгляду кримінального провадження.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема, авторка на основі аналізу доктринальних підходів окреслила власне бачення ознак загальних положень судового розгляду кримінального провадження (с. 26), на основі яких запропонувала власне визначення загальних положень судового розгляду кримінального провадження як передбачених у кримінальному процесуальному законі правил, що є проявом реалізації засад кримінального провадження у стадії судового розгляду, розкривають процесуальні особливості стадії судового розгляду, спрямовані на регламентацію організації та проведення судового розгляду, деяких приписів щодо дослідження та збирання доказів у цій стадії, а також вирішення інших питань, що виникають під час судового розгляду, та розповсюджуються на усіх суб'єктів, що беруть участь в судовому розгляді, та на присутніх в залі судового засідання, поширюють дію на усі етапи судового розгляду, незалежно від категорії кримінального провадження, здійснюють вплив на вчинення багатьох процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, стосуються усіх видів проваджень у суді першої інстанції (с. 33).

Крім того, загальні положення судового розгляду розглянуто:

- як кримінальний процесуальний інститут, тобто відносно самостійний комплекс взаємопов'язаних за предметно-функціональною ознакою кримінальних процесуальних норм, який має власну внутрішню організацію та за допомогою галузевого методу кримінального процесуального права унормовує окремий вид суспільних відносин у сфері кримінального судового провадження (с. 37);

- як інституційний правовий режим, тобто систему правових засобів, які через способи (веління, дозволи і заборони), метод і тип кримінального процесуального регулювання спрямовані на досягнення бажаного рівня регулювання суспільних відносин під час кримінального судового провадження (с. 40);

- як юридичні конструкції – закріплені у кримінальному процесуальному праві ідеальні узагальнюючі моделі структури однорідних правових явищ,

створені для формування регулятивних, охоронних, захисних нормативно-правових приписів і досягнення визначеності та точності кримінального процесуального регулювання кримінального судового провадження (с. 43);

- як систему – упорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених правил, що характеризується цілісністю, повнотою, ієрархічністю, взаємодією з іншими системами кримінального провадження, відображає суть судового розгляду кримінального провадження задля досягнення його мети та завдань (с. 53-54).

До числа науково значимих положень дисертаційного дослідження слід також віднести запропоновані класифікації загальних положень судового розгляду кримінального провадження за різними критеріями, зокрема:

- за спрямованістю: 1) загальні положення організації та проведення судового розгляду; 2) загальні положення дослідження та збирання доказів під час судового розгляду; 3) загальні положення вирішення інших питань, що виникають під час судового розгляду (с. 56-57);

- за сферою дії: 1) міжгалузеві (загальнопроцесуальні); 2) галузеві (кримінальні процесуальні) (с. 57);

- за формою виразу: 1) абсолютно визначені; 2) відносно визначені (с. 58);

- залежно від виду інтересу, покладеного в їх основу: 1) ті, що забезпечують реалізацію публічного інтересу; 2) ті, що забезпечують реалізацію приватного інтересу; 3) ті, що забезпечують реалізацію і публічного, і приватного інтересу (с. 58-59).

Заслуговує на увагу твердження здобувачки про те, що норми ч.ч. 3, 4 ст. 323 КПК України, присвячені врегулюванню спеціального судового провадження, не належать до загальних положень судового розгляду кримінального провадження, а утворюють самостійний порядок провадження в суді першої інстанції з ускладненою процесуальною формою (с. 69). Дійсно у цьому випадку урегульовується диференційований порядок судового провадження, а тому такі норми мали б міститись у главі 30 КПК України

«Особливі порядки провадження в суді першої інстанції» або концептуально – у розділі VI КПК України «Особливі порядки кримінального провадження».

Досліджуючи межі судового розгляду в системі загальних положень судового розгляду, авторка демонструє власне бачення ключових термінів та пропонує їх дефініцію:

- межі судового розгляду – рамки кримінальної процесуальної діяльності суду та учасників судового провадження, зумовлені здійснюваними ними основними кримінальними процесуальними функціями, дією засад забезпечення права на захист та презумпції невинуватості, окреслені висунутим обвинуваченням і особами, яким воно висунуте, та зафіксовані у процесуальних рішеннях (с. 98);

- зміна обвинувачення – діяльність прокурора щодо виправлення обсягу обвинувачення та (або) кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, за погодженням з прокурором вищого рівня, яка ґрунтується на встановлених під час судового розгляду нових фактичних обставинах кримінального правопорушення у бік, що покращує або погіршує становище обвинуваченого (с. 106-107);

- висунення додаткового обвинувачення – діяльність прокурора щодо інкримінування обвинуваченому самостійного обвинувачення, за погодженням з прокурором вищого рівня, на підставі отримання під час судового розгляду відомостей, що вказують на можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, стосовно якого не проводилося досудове розслідування, особі не повідомлялося про підозру та щодо неї обвинувальний акт не скеровувався до суду та якщо склад цього кримінального правопорушення має спільні ознаки з первинним (с. 117).

- відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення – його діяльність щодо небажання продовження (повністю або частково) кримінального переслідування обвинуваченого, погоджена з прокурором вищого рівня, обґрунтована дослідженими під час судового розгляду доказами,

що не підтверджують висунутого обвинувачення повністю або в окремій частині (с. 125-126).

Слід погодитись із підходом дисертантки до визначення безперервності судового розгляду, що складає вимогу безупинного його проведення або у спосіб (без невинуватих перерв і відкладень), щоб період між судовими засіданнями визначався такими часовими інтервалами, які забезпечували б суду можливість з'ясування обставин кримінального провадження та дослідження доказів, не відволікаючись на інші судові процеси (с. 164). Дійсно такий підхід підтверджується й практикою Верховного Суду, відповідно до якої судді зобов'язані бути зосередженими на обставинах того кримінального провадження, для вирішення якого і ухвалення судового рішення видалися до нарадчої кімнати (постанова ВС від 24 лютого 2020 року у справі № 128/2455/15-к).

Цінним з наукової точки зору є формулювання здобувачкою системи ознак судового доручення органу досудового розслідування провести слідчі (розшукові) дії, зокрема: 1) дається судом, який проводить судовий розгляд кримінального провадження, у формі ухвали; 2) ініціаторами цього рішення є сторони кримінального провадження; 3) зміст доручення становить вимога, адресована органу досудового розслідування, провести окремі процесуальні дії, які формально неможливо виконати під час судового розгляду; 4) метою доручення є одержання та (або) перевірка відомостей про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; 5) результати проведених процесуальних дій підлягають дослідженню в умовах судового розгляду. Як результат, запропоновано дефініцію зазначеного поняття (с. 180).

Наукове дослідження, проведене Рафальонт С. Р., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертанткою висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності суддів під час організації та проведення судових розглядів кримінальних проваджень. Крім того, авторкою внесено низку пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України,

які узагальнені у додатку Б до дисертації (с. 282-288). Більшість із них є обґрунтованими і заслуговують на схвальну оцінку.

Основні результати дисертації Рафальонт С. Р. достатньо повно відображені у 10 наукових статтях у вітчизняних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, з яких 3 опубліковано у співавторстві, а також у 9 тезах доповідей на конференціях, що відповідає вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності.

У дисертації звернення здобувачки до ідей, думок інших науковців містять посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації офіційним опонентом не виявлено.

Оформлення дисертації здійснене відповідно до вимог, передбачених наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, і в цілому не викликає зауважень.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що потребують уточнення, додаткової аргументації, положень і висновків, внесення певних побажань рекомендаційного характеру.

1. Ведучи мову про судовий розгляд, дисертантка одночасно послуговується термінами «етап кримінальної процесуальної діяльності» (с.с. 4, 29, 31) і «стадія кримінального провадження» (с.с. 16, 31, 35, 126 та ін.). Зважаючи на те, що судове провадження в суді першої інстанції включає два

послідовних складника – підготовче провадження і судовий розгляд, а також різні доктринальні підходи до виокремлення стадій / етапів судового провадження, на захисті варто було б уточнити власну позицію щодо того, чи слід судовий розгляд вважати самостійною стадією кримінального провадження, чи варто розглядати його як етап стадії судового провадження в суді першої інстанції.

2. На с.с. 116, 119, 143, 144, 207, 247 дисертації здобувачка веде мову про вияв в окремих загальних положеннях судового розгляду засади процесуальної економії. Водночас, ідея процесуальної економії наразі нормативно не закріплена в системі засад кримінального провадження (ст. 7 КПК України). У зв'язку з цим, хочеться почути міркування дисертантки щодо потреби та доцільності урегулювання ідеї процесуальної економії в якості засади кримінального провадження.

3. У дисертації авторка пропонує внести зміни до ч. 3 ст. 337 КПК України, оскільки, на її думку, обвинувальний акт не є єдиним підсумковим процесуальним документом досудового розслідування, в якому міститься формулювання обвинувачення. З цього приводу слід висловити декілька застерег. По-перше, конструкції проєкту відповідної правової норми, запропоновані на с. 132 і в додатку Б (с. 283) різняться за змістом. По-друге, складно погодитись із тим, що в клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотанні про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотанні про застосування примусових заходів медичного характеру формулюється обвинувачення. Інакше особу, щодо якої такі клопотання направлені до суду, слід було б вважати обвинуваченим, що суперечить низці норм КПК України. Крім того, ст. 287 КПК України чітко передбачає, що в клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності вказується формулювання підозри, а не обвинувачення. Так само про обвинувачення зовсім некоректно говорити, коли прокурор звертається до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітнього, який на момент вчинення діяння не досяг віку, з якого настає

кримінальна відповідальність, або з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння в стані неосудності.

4. На с.с. 144, 244 дисертації здобувачка висловлює думку, що наявність ч. 2 ст. 319 КПК України (щодо заміни судді без необхідності розпочинати судовий розгляд спочатку та здійснювати повторно процесуальні дії) позбавляє сенсу запровадження ст. 320 КПК України (щодо призначення запасного судді). На думку авторки, інститути заміни судді без проведення судового розгляду спочатку та запасного судді є взаємовиключними. Такий висновок видається дискусійним, адже про їх взаємовиключність можна було б говорити за умови, якби запасний суддя призначався абсолютно в усіх кримінальних провадженнях. Однак ст. 320 КПК України передбачає можливість призначення запасного судді у кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час. Тобто в усіх інших провадженнях, в яких запасний суддя не призначається, може реалізовуватись інститут заміни судді без проведення судового розгляду спочатку.

5. Досліджуючи підстави для зупинення судового провадження, дисертантка, порівнює їх систему з відповідною системою для зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК України) і робить висновок, що вони у певній частині відрізняються (с. 225). Наприклад, необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва є підставою для зупинення досудового розслідування, але не є підставою для зупинення судового провадження. Хоча аналіз положень розділу IX КПК України засвідчує можливість здійснення міжнародного співробітництва під час судового провадження. Зокрема, ч. 2 ст. 545, ч. 1 ст. 551 КПК України вказує на можливість звернення судів із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження. У цьому контексті цікавою є думка здобувачки щодо можливості і доцільності розширення підстав для зупинення судового провадження.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені офіційним опонентом зауваження і побажання мають дискусійний, рекомендаційний характер і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Рафальонт Світлани Романівни на тему «Загальні положення судового розгляду кримінального провадження», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку інституту загальних положень судового розгляду кримінальних проваджень, доктрини кримінального процесу та правозастосовної практики.

2. Зміст дисертації Рафальонт С. Р. відповідає заявленій спеціальності 081 Право.

3. Дисертація Рафальонт С. Р. виконана і оформлена у відповідності до вимог, передбачених постановою «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 та наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

4. Здобувачка Рафальонт Світлана Романівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент
завідувач кафедри кримінального
права та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, кандидат
юридичних наук, професор

Сергій КРУШИНСЬКИЙ